

Inspektion av Kriminalvården, häktet Malmö den 23–24 januari 2013

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde enhetschefen Sven-Åke Jansson samt Gunilla Bergerén, Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson den 23–24 januari 2013 en inspektion av Kriminalvården, häktet Malmö. I nära anslutning inspekterades även Polismyndigheten i Skåne län, polisarresten Malmö Davidshall (dnr 240-2013).

Häktet Malmö har två filialer belägna i anstalterna Ystad och Kirseberg. Inspektionen avsåg enbart häktet Malmö.

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes den 23 januari med att verksamheten i häktet presenterades av kriminalvårdschefen Joachim Moberg, kriminalvårdsinspektörerna May-Lis Gustafsson och Anders Hansson samt tf kriminalvårdsinspektörerna Jill Ek, Maria Jarnvi, Anders Carlsson och Patricio Mora. Därefter förevisades häktets lokaler och samtal fördes med tretton intagna och med personal i häktet. Samtal fördes även med företrädare för SEKO. En avslutande genomgång hölls den 24 januari med Joachim Moberg, May-Lis Gustafsson, Anders Hansson, Jill Ek, Anders Carlsson, Patricio Mora samt säkerhetssamordnaren William Espinoza.

lakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation mm.

Häktet byggdes 1993 och är samlokaliserat med polishuset i kvarteret Gasklockan i centrala Malmö. Häktet är ett av landets fem säkerhetshäkten. I verksamhetsområdet för häktet Malmö ingår även häktet Trelleborg.

Häktet har 117 platser. Vid inledningen av inspektionen fanns 92 intagna i häktet. Av dessa hade 65 restriktioner. Häktesfilialerna i Ystad och Kirseberg har 34 respektive 20 platser.

Varje vecka skrivs ungefär 35 nyhäktade in i häktet och ungefär 25 intagna flyttas till andra häkten i regionen. Ungdomar liksom intagna i de högsta säkerhetsklasserna stannar vanligen kvar. Enligt häktet har i snitt ca 90 % av de häktade intagna restriktioner. Övriga intagna i häktet kan inte placeras i gemensamhetshäkten av olika skäl, t.ex. gängtillhörighet.

I häktet finns en särskild ungdomsavdelning för intagna upp till 21 års ålder. Avdelningen har 15 platser men ofta kan det finnas upp till 20–25 intagna i kategorin. Häktade kvinnor i regionen placeras i regel i häktet Helsingborg.

I häktet tjänstgör ungefär 130 tillsvidareanställda och ca 50 timvikarier. Häktet har en stor transportorganisation då Hovrätten över Skåne och Blekinge är lokaliserad i Malmö. Ungefär en dag i veckan placeras en utlänning i häktet natten före verkställighet av avvisning eller utvisning. Det förekommer även att utlänningar förvarstagna enligt utlänningslagen (2005:716) placeras i häktet för längre perioder men enligt häktet har antalet minskat under senare tid.

En ombyggnation av häktet påbörjades i januari 2013. Bland annat kommer häktet att få en ny säkerhetsavdelning och det kommer även att byggas fler utrymmen avsedda för isoleringsbrytande åtgärder.

Bostadsrum

Häktets sju avdelningar med bostadsrum för intagna är fördelade på två våningar. En avdelning är säkerhetsavdelning och en avdelning är avsedd för ungdomar.

Ett vanligt bostadsrum i häktet har skrivbord, säng, hylla, en toalettstol och ett handfat i porslin, en plaststol av utemöbeltyp och en tv-apparat. Det finns ingen sänglampa i bostadsrummet. Enligt personal finns det en risk att den intagne kan använda sänglampan som kastverktyg. Den intagne kan inte själv reglera insläppet av dagsljus i bostadsrummet genom att justera persiennerna i bostadsrumsfönstret.

Några av bostadsrummen på häktets säkerhetsavdelning har färre inredningsdetaljer och kallas för suicid/säkerhetsceller. Där har bl.a. väggen till toaletten tagits bort och särskild tejp har fästs kring ventiler, lampor, eluttag m.m. för att kunna se om den intagne har försökt slita loss eller på annat sätt manipulera inredningen. I alla typer av bostadsrum finns många eluttag.

I häktet finns fyra särskilda transportceller. Cellerna är större än de ordinarie bostadsrummen. Det har förekommit att transportcellerna har belagts. I anslutning till inskrivningsrummen finns särskilda små fönsterlösa väntrum där en intagen kan placeras i upp till en timme i samband med intagningen i häktet.

Flera intagna efterlyste en möjlighet att själva kunna justera persiennerna. En intagen ansåg att hans bostadsrum var dammigt och efterlyste bättre utrustning att

städa bostadsrummet med. En intagen påpekade att hans plastmugg var smutsig och fylld med avlagringar då det inte finns någon rutin för att byta mugg. Även om han försöker diska muggen går det inte att få den ren.

Gemensamma utrymmen

Det finns några gymlokaler med motionscyklar, löpband och roddmaskiner för konditionsträning och några bordtennisbord.

På ungdomsavdelningen finns ett stort dagrum med bl.a. tv-spel. Det finns även ett programrum där intagna t.ex. kan sysselsättas med att lägga pussel, spela spel och pyssla tillsammans med en programvårdare. Vuxna intagna kan också tas till rummet i mån av tid. Personal framförde att det finns för få lokaler och, särskilt på helgerna, otillräckliga personalresurser för isoleringsbrytande åtgärder.

Bemannning och bemötande

Det framkom inga uppgifter om att intagna utsatts för våld eller annan kränkande behandling av personal i häktet. Intagna ansåg överlag att personalen bemöter dem väl. Intagna har inte en särskild kontaktperson bland vårdarna utan ska kunna få hjälp och stöd av alla vårdare på avdelningen.

På de avdelningar som inte har en specialinriktning är bemanningen tre vårdare dagtid för en korridor (ca 14–15 platser). På ungdomsavdelningen tjänstgör normalt fem vårdare: två avdelningsvårdare, två programvårdare samt en vårdare med ett särskilt uppdrag för verkställighetsplanering och isoleringsbrytande åtgärder.

Vid inspektionen observerades att kvinnliga vårdare ofta gjorde s.k. skyddsvisitationer av manliga intagna.

I häktet tjänstgör tre uppsökare som träffar nyintagna svensktalande personer för att genom samtal med den intagne identifiera eventuella drogproblem och undersöka om den intagne är motiverad eller kan motiveras att arbeta med detta. I häktet tjänstgör även en psykolog som främst träffar ungdomar.

Inskrivning och information till intagna

Uppdraget att skriva in nyintagna i häktet roterar mellan vårdare. Intagna tas normalt emot av två vårdare. Vid inskrivningen genomförs en suicidscreening och den intagne tillfrågas bl.a. om barn, medgivande av postgranskning, medicinering, hälsostatus och sjukvårdshistorik samt vägs och erbjuds att duscha. Det finns även en särskild checklista för inskrivning i häkte av barn misstänkta för brott. I det inskrivningsrum som förevisades fanns ingen skriftlig lathund tillgänglig för personalen om vad inskrivningen ska omfatta.

Enligt personal delas Kriminalvårdens broschyr Information till häktade (2011) ut till intagna vid inskrivningen, medan skriftliga ordningsregler delas ut på avdelningen. Vid inspektionen efterfrågade JO:s medarbetare kopior av den skriftliga information om regler och rutiner som tilldelas häktade och fick tre olika

dokument som innehöll information till intagna om ordningsregler m.m. Ett informationsblad var daterat 2012, ett annat 2008 och ett tredje var odaterat.

I bostadsrummet förevisas kommunikationsanläggningen och den intagne informeras om mattider. Enligt häktet ska det dokumenteras att ankomstsamtal där den intagne meddelas mer utförlig information om verkställigheten i häktet ägt rum.

Några ungdomar sade sig inte ha fått information om t.ex. samsittning, möjligheten till olika aktiviteter och praktiska saker som att det finns träningskor. En icke-svenskspråkkunnig intagen utan hemvist i Sverige hade fått skriftlig information om regler och rutiner på svenska som han enligt egen utsago inte kunde förstå mer än små delar av.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Intagna kan gå promenad en timme om dagen. På häktets tak finns två kluster av rastgårdar. Den intagne åker hiss till taket och tas emot av vårdare. Enligt personal har rutinerna för promenader förändrats till det bättre efter dödsmisshandeln i häktet Huddinge hösten 2011.

Promenadgårdarna är av tårbitsvariant och av varierande storlek från ca 15 kvadratmeter och uppåt. På de större promenadgårdarna kan intagna som har samsittning gå på promenad tillsammans. Från några av promenadgårdarna kan den intagne se ut över delar av omgivningarna. Nya promenadgårdar kommer att konstrueras i samband med ombyggnaden av häktet.

Kontroll- och tvångsåtgärder

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 1 kap. 6 § första stycket häkteslagen (2010:611) får verkställigheten inte innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av häkteslagen eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. Av andra stycket framgår att en kontroll- eller tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Kroppsbesiktning

Användandet av kontroll- och tvångsåtgärder, inklusive kroppsbesiktning, regleras i 4 kap. häkteslagen.

Enligt 13 § första stycket första meningen häktesförordningen (2010:2011) ska den som kontrolleras vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning visas all den hänsyn som omständigheterna medger.

Av 4 kap. 9 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (FARK Häkte, KVFS 2011:2) framgår att en intagen som underkastas en kroppsbesiktning, som genom användning av tulltoalett syftar till att avgöra om den intagne har något föremål i kroppen, ska hållas under ständig tillsyn.

I häktet finns en särskild tulltoalett samt en särskild overall som kan användas i fall när en intagen misstänks ha svalt narkotika. Det finns en instruktion för visitation för häktet Malmö (daterad 2012-12-19) där rutiner vid beslut om tulltoalett beskrivs. Enligt rutinen ska den intagne bl.a. förses med rena vita underkläder och en specialoverall, stå under oavbruten bevakning av två personal och normalt inte gå på promenad eller duscha.

Den vita specialoverallen är tillverkad i anstalten Kirseberg. Overallen öppnas inte framifrån utan har en isydd, kort dragkedja i ryggen, och torde därför vara svår för bäraren att ta av sig snabbt. Enligt kriminalvårdsinspektören för säkerhetsfrågor är tanken med påtagandet av overallen att den intagne förhindras att åter svälja eventuell narkotika som kan komma ut i avföringen. Overallen användes senast i häktet av polisen. Av instruktionen för visitationer framgår inte om ett särskilt beslut fattas vid påtagandet av overallen.

Fängsel m.m.

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 4 kap. 10 § häkteslagen första stycket 2 får en intagen beläggas med fängsel om han eller hon uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till den intagnes egen eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa. Enligt andra stycket ska en läkare i sådant fall så snart som möjligt undersöka den intagne som belagts med fängsel.

Med fängsel menas normalt ett tekniskt hjälpmedel som binder samman händer och fötter, inklusive spännbälte, enligt Kriminalvårdens Handbok och ledningssystem för Hälso- och sjukvården inom Kriminalvården 2012:9.

I häktet finns sammanlagt fyra observationsceller. I två av dessa kan intagna bältesläggas. Intagna i observationscell står under sekundtillsyn bakom glas av en särskilt inhyrd väktare.

Intagna i häktet Malmö anses av häktesledningen per definition vara avskilda. Det fattas således inget särskilt beslut om att placera en intagen i en observationscell. Att en intagen byter från ett bostadsrum till observationscell dokumenteras emellertid i en daganteckning och i en särskild loggbok hos vakthavande befäl.

Bältesläggningar sker enligt häktet ungefär en gång i månaden och dokumenteras i en särskild pärm ("Matvägran, obs och spänn"). Enligt häktet läggs inte en intagen i bälte av medicinska skäl men det kan ske om en intagen uppvisar självskadebeteende. Efter att ett beslut om bältesläggning fattats kontaktas enligt häktet jourläkartjänst som garanterar att en läkare är på plats inom fyra timmar. Det finns en blankett med benämningen "Intagen som fixeras i bälte". Där anges bl.a. tidpunkten för fixeringen i bälte och fixeringens upphörande, vem som meddelat beslut om fixering och en ruta för kontakt med läkare (där det bl.a. anges

telefonnummer till häktets konsultläkare, psykakuten samt akuten vid Universitetssjukhuset UMAS och Rättspsykiatriska kliniken). På blanketten ska anges om läkare kommer till häktet eller inte eller om det inte kommit något svar.

Vid inspektionen noterades även att det finns en s.k. japansk bår (en bår där en person kan spännas fast) i häktet.

Isoleringsbrytande åtgärder och aktiviteter

Häkteskoordinatorm för suicidprevention (se under rubriken Hälso- och sjukvård för mer om denna tjänst) ser bl.a. till att lämna ansökan till åklagare om möjlighet till samsittning redan vid intaget i häktet om det inte är olämpligt, t.ex. för att den intagne lider av vanföreställningar. Häkteskoordinatorm kontrollerar även bl.a. att det inte finns några gängtillhörigheter hos en intagen som kan medföra att en parkonstellation vid samsittning är olämplig. År 2012 skickades 501 förfrågningar om samsittning för häktade med restriktioner till åklagare. 263 av svaren var positiva, och 149 intagna fick samsittning.

Intagna ungdomar träffar en lärare som hjälper dem med studier.

Det finns ingen arbetsdrift i häktet. Några intagna i häktet kan arbeta med städuppgifter. Det finns en bibliotekarie med bokvagn som besöker häktet en gång i veckan. Det finns möjlighet att låna böcker på andra språk än svenska.

Flera i personalen ansåg att brist på personal- och lokalresurser för isoleringsbrytande åtgärder och sysselsättning är ett stort problem.

En intagen som varit häktad i mer än tio månader, nästan hela tiden med restriktioner, ansåg att förhållandena med isolering och mycket kontroller och visitationer var mycket pressande. Några intagna ansåg att det fanns för få träningsredskap i häktets gym. En intagen som inte förstod svenska efterlyste tv-kanaler på andra språk. Han hade inte upplysts om möjligheten att låna böcker eller tidskrifter på sitt modersmål. Några intagna ungdomar sade sig inte ha förstått förutsättningarna för att studera i häktet.

Kontakt med omvärlden

Intagna kan ta emot besök i häktet. En besöksbokning kan göras samma dag av den besökande. Några av besöksrummen är särskilt avsedda för bevakade besök.

Enligt personal gäller samma regler för beviljande av telefonsamtal för alla kategorier av intagna, dvs. att intagna som är förvarstagna med stöd av utlänningslagen har samma förutsättningar att ta kontakt med personer utanför anläggningen genom telefon som andra intagna. Enligt häktesledningen har dock lättnader skett i fråga om beslut om telefoni. (Angående de förändringar som trädde i kraft i utlänningslagen den 1 maj 2012 och som bl.a. rör utlänningsars kontakt med omvärlden, se protokollet från inspektionen av häktet Gävle den 19 juni 2012, dnr 3198-2012).

En intagen som var förvarstagen enligt utlänningslagen uppgav att han bett om att få ringa sin familj i hemlandet men fått ett muntligt besked av en vårdare att detta inte var möjligt.

Information om kontakt med omvärlden för häktade med restriktioner

I dokumentet Information och lokala rutiner för häktet Malmö 2012-06-28 står det bl.a. följande under rubriken Telefon och besök:

Då man inte har restriktioner kan man även ansöka om telefontillstånd och besökstillstånd.

I dokumentet förklaras inte att även en intagen med restriktioner kan få ta emot besök och ringa eller ta emot samtal efter särskilt medgivande av åklagare.

Hälso- och sjukvård och suicidpreventivt arbete

Det finns fem sjukskötersketjänster i häktet och en sjuksköterska är i tjänst dagtid måndag till söndag. Vid tiden för besöket var en sjukskötersketjänst vakant. En psykiatriker tjänstgör fem timmar en gång i veckan och en läkare besöker häktet sex timmar i veckan uppdelat på två dagar.

Sjuksköterskan ska ha talat med en nyintagen inom 24 timmar även om denne inte önskat kontakt eller nekat kontakt. Sjuksköterskan tar in tolk vid behov och vill inte använda personal som tolkhjälp av etiska skäl.

Suicidpreventivt arbete

Vid inskrivningen i häktet görs en s.k. suicidscreening av den intagne. Personalen som sköter inskrivningen går till ansvarig kriminalvårdsinspektör eller vakthavande befäl med den särskilda suicidscreeningsblanketten för eventuella beslut om särskilda åtgärder, t.ex. vad gäller tillsyn. Häktet Malmö använder sig förutom av punkttillsyn och tillsyn var 15:e minut även av omvårdnadstillsyn där den intagne kan tittas till var 30:e eller var 60:e minut.

Häktet Malmö har, liksom övriga säkerhetshäkten, en särskilt utsedd häkteskoordinator för suicidprevention. Häkteskoordinatorns arbetsuppgifter enligt befattningsbeskrivningen är bl.a. att genomföra riskanalyser, säkerställa att det finns goda rutiner, samordna vitala funktioner i häktet och kompetensutveckling samt söka upp och stödja intagna i riskzonen. Häkteskoordinatorn går bl.a. igenom beläggningslistan i häktet varje morgon och deltar i morgonmöten på avdelningarna.

Övrigt

Vid samtal med personalföreträdare (SEKO) framfördes allvarlig kritik mot förhållandena i häktet. De anförde bl.a. följande. Stämningen i häktet är dålig. Det artar sig bl.a. i att viljan och orken hos personal att samtala med intagna är låg, att personalen inte tar upp angelägna saker med ledningen och att sjukfrånvaron är hög. Det finns problem i tjänstetillsättningar, bl.a. en ovilja från ledningen att tillsätta tjänster permanent, inklusive tjänster som vakthavande befäl.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelserna vid inspektionen.

Häktesledningen anförde bl.a. följande. I fråga om möjligheten för intagna att själva justera inflödet av dagsljus i bostadsrummen har man under lång tid inväntat ombyggnaden av häktet. Saken ska åtgärdas och häktesledningen antar att huvudkontoret för Kriminalvården avsätter medel för detta.

Det är riktigt att det under de senaste åren blivit mindre tid för isoleringsbrytande åtgärder för de intagna. Med mindre personal kan enbart basuppdragen i häktet tillgodoseas. Ungdomsavdelningen med sitt särskilda uppdrag fungerar bra i att nå ungdomarna på avdelningen med information och andra åtgärder och personalen där kan även gå över på andra avdelningar för att nå ungdomar som kan vara placerade där. De nära samtalen med intagna är betydelsefulla och kontakten som trossamfundet har med intagna är viktig.

Häktet försöker tillgodose att visitationer av manliga intagna görs av manliga vårdare. Om det bara finns kvinnliga vårdare att tillgå ser man till att det bara är vanliga skyddsvisitationer som görs.

Skriftliga instruktioner för t.ex. inskrivning finns i den digitala säkerhetsplanen. Vårdare kan nå instruktionen via dator eller trycka upp den och bära den i benfickan.

Det är många år sedan häktet använde tulltoaletten. Det finns en rutinbeskrivning för användandet av japansk bår. Båren används inte i dag. Senaste gången den användes var av Kriminalvårdens transporttjänst.

De allra flesta anställda är mycket engagerade i sitt arbete. Vid inspektionen borde JO:s medarbetare även ha fört samtal med personalföreträdare från andra fackförbund.

Jag har tagit del av protokollet för inspektionen.

I fråga om avsaknaden av möjligheten för intagna att själv reglera dagsljuset i bostadsrummen i häktet Malmö vill jag påminna om att dåvarande JO Anna-Karin Lundin uttalade sig i denna fråga i protokollet från inspektionen av häktet Malmö den 13 maj 2004 (dnr 2040-2004). JO Cecilia Nordenfelt uttalade i ett beslut den 5 juni 2008 att det var både förvånande och oacceptabelt att samma fråga då ännu inte hade fått en lösning (dnr 3791-2007). Nära fem år senare instämmer jag självfallet i mina företrädares uttalanden och förutsätter att saken senast i samband med ombyggnaden av häktet slutgiltigt åtgärdas. Frågan om bristande möjlighet för den intagne att själv reglera inflödet av dagsljuset i bostadsrummet har även aktualiserats i samband med inspektionerna av häktet Gävle den 19 juni 2012 (dnr 3198-2012) samt häktet Borås den 16 oktober 2012 (dnr 5537-2012).

Med anledning av formuleringen av informationen till intagna om telefon och besök, samt det faktum att en intagen sade sig ha fått ett muntligt nekande besked på en fråga om att få kontakta anhöriga på telefon, finner jag skäl att påminna om de uttalanden jag gjorde i samband med inspektionen av häktet Gävle.

Förutsättningen för att den intagne ska kunna hävda sina rättigheter är att han eller hon känner till dem. Den information som förmedlas till intagna måste lämnas på ett språk som den intagne förstår, vara uppdaterad, korrekt och nyanserad, inte minst eftersom den intagnes möjligheter att skaffa kompletterande information är begränsad. Det kan också finnas anledning till att följa upp med den intagne att han eller hon tagit till sig informationen som förmedlats.

Vad som i övrigt framkommit föranleder för närvarande inte några åtgärder från min sida.

Elisabet Fura